

Гетьман І. Виговський та «промосковська» старшинська опозиція

С. В. Полтавець*

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України, Україна, м. Київ

* E-mail: spoltavec@ukr.net

Paper received 28.01.2016; Accepted for publication 09.02.16.

Анотація. У статті висвітлюється процес формування старшинської опозиції до гетьмана І. Виговського. Простежується еволюція взаємовідносин гетьманської влади та «промосковської» опозиційної старшини. Досліджуються механізми та методи які використовував московський уряд у боротьбі з гетьманом І. Виговським та його прихильниками.

Ключові слова: І. Виговський, московська дипломатія, полковники, старшина, промосковські настрої.

Вступ. Питання про те, яким методами, використовуючи які способи московський уряд досягав намічених цілей у своїх стосунках з Гетьманщиною тою чи іншою мірою розглядаються у переважній більшості публікацій з козацької тематики. Натомість першопричини подібних дій та тактика яку використовували царські дипломати часто залишаються поза увагою дослідників.

Огляд публікацій за темою. В науковому дискурсі останніх років важливою темою стають кратологічні дослідження вітчизняної історії періоду пізнього середньовіччя та нового часу. Так, наприклад, відомі українські вчені В. Смолій та В. Степанков вивчали соціальне й політичне призначення інституту влади [1]. У цьому контексті суттєво доповнює базу наукових пошуків збірка першоджерел цього періоду [2], а в праці Т. Чухліба простежується спільність підходів до організації влади, власне так званого «козацького присуду» на східних теренах України [3]. Політико-владним стосункам українського козацтва та литовського князівства присвячена колективна монографія «Українське Козацтво і Велике князівство Литовське» [4].

Метою статті є простежити еволюцію та характер взаємовідносин між гетьманом І. Виговським та опозиційною до нього «промосковською» козацькою старшиною. Ми можемо навіть припустити, що штучний поділ України на «Схід» та «Захід» бере початок з тих часів. Постійно говорячи про єдність релігії, спільне політичне минуле – «Київську Русь», Москва в такий спосіб формувала на території козацької держави своєрідні лояльні до неї «групи інтересів» та «групи тиску».

Матеріали та методи Досліджуючи політичну складову взаємовідносин українського гетьмана та опозиційної до нього старшини використовувалися методи опису, порівняння, аналізу, синтезу та порівняння.

Погоджуючись з підходом американського вченого Д. Трумена який «розмежував групи інтересів як певний соціальний субстрат і групи тиску як їх політичне відображення» [5, с. 124] зазначимо, що московській верхівці вдавалося із груп інтересів які існували всередині тогочасного українського суспільства сформувати групи тиску на базі певного кола представників козацької старшини, які протистояли гетьманській владі в цьому випадку І. Виговському. Подібні «групи тиску» виникали не на порожньому місці. Важливу роль у їх консолідації відіграла та частина українського духовенства, яка

своєю місією вважала всіляко сприяти тому: «чтобъ ужь имѣли единого государя и до кого склоняться» [6, с. 32], так у своєму листі ще 2 жовтня 1657 р. до путивльського воеводи зауважував ніжинський протопоп М. Філімонович. Примітно, що в цей період (осінь 1657 р.) гетьман і старшина були єдині у своєму прагненні зберегти козацькі вольності непорушними. Як свідчать путивльські воеводи: Микита Зузін та Микита Наумов у своїй відписці на ім'я царя Олексія Михайловича, козацька еліта виступала проти намірів Москви понаставляти в містах Гетьманщини своїх воевод та збирати податки з місцевого населення на царське ім'я. Переказуючи слова миргородського міщанина який торгував селітрою у Путивлі, згадані вище воеводи повідомляли: «...и противъ прежнего договора царское къ намъ не устоялъ, и гетманъ Иванъ Выговской и мы, старшина, царскому величеству воль своих не уступимъ, и воеводъ его царского величества не хотимъ, и хочемъ отъ его царского величества отступить...» [6, с. 39]. Ті самі воеводи (М. Зузін та М. Наумов) у черговій відписці на царське ім'я датованій 25 жовтня 1657 р. передають відомості добуті М. Юдіним московським «лазутчиком». За інформацією М. Юдіна він був особисто присутній на Корсунській раді 12 жовтня 1657 р. коли обговорювалися питання зовнішньої політики Гетьманщини, зокрема можливої зміни протекторату з московського на шведський. Зі слів московського агента проти цього виступили: «...Павель Тетеря и полковникъ Нѣжинской Григорей Гуляницкой, Пловатской Пушкаренко, Прилуцкой Петръ Дорошенко, Рыклѣвской полковник же...[6, с. 44]», натомість проти московської протекції висловилися: «...полковники Зеленской, Багунь...[6, с. 44]». Як вказує московський шпигун, Іван Виговський резюмуючи обговорення підтримав позицію П. Тетері, Г. Гуляницького та Пушкаря. Звісно, такі повідомлення можна було б вважати правдивими та об'єктивними, проте дозволимо собі засумніватися в цьому. Перш за все, з нашої точки зору сумнівним є факт того, що як вказано в отписці «посадкой чѣловекъ Николка Юдинъ» не маючи жодного офіційного статусу, якого направили лише «для провѣдыванья всякихъ вѣстей» міг бути присутній на раді гетьмана та старшини. З іншого боку, навіть якщо такий факт і мав місце, то можемо припустити, що обговорення подібного питання та особливо заключний «промосковський» висновок І. Виговського були лише гарно

зрежисованим спектаклем, розрахованим на те, що М. Юдін повірить у політичну лояльність гетьмана та старшини і, найголовніше, повідомить про це царський уряд. Натомість про дії деяких представників козацької старшини направлених проти гетьмана І. Виговського згадується у листі київського воєводи Г. Ромодановського до царя, який датований 28 жовтня 1657 р.: «...а в Запорожьѣ де нынѣ у Черкасѣ мятежь учинился великой...и онѣ де гетманъ Иванъ Виговской, за такіе ихъ великіе заводы и бунтъ ...на нихъ вь Запорожьѣ съ Черкасскимъ войскомъ идетъ ихъ усмирить» [6, с.49]. Український гетьман, намагаючись уникнути збройного протистояння з Полтавським полком та запорожцями, у 14 травня 1658 р. видає універсал в якому закликає припинити ворожі дії. Для нас цей документ цікавий перш за все тим, що його змістовна частина дає можливість простежити головних винуватців цього збройного антигетьманського виступу. В універсалі гетьман чітко вказує, що саме старшина намовляє козацьку чернь до бунту: «Ажно ваша старшина и нынѣ, привлащаючи себѣ особныя нѣкоторые грамоты, васъ злымъ оболганіем на братью вашу приводятъ, простоту вашу своими уводя и обманывая промыслами...А что нѣкоторые изъ старшихъ вашихъ облыгають, какъ бы есмь имѣли на пролитіе крови христіянскія Орду нанять, того не будутъ мочи довести...» [7, с. 75-76]. З різницею у два дні, а саме 16 травня 1658 р. І. Виговський пише інший універсал знову звертаючись до рядового козацтва Полтавського полку: «Не вѣрте жь впредь ложнымъ словамъ, которіе васъ то волею его царского величества, то помощію съ Москвы, то различными грамоты и привилеями манили...» [7, с. 76]. Хоча далі за текстом гетьман посилається на царську підтримку його дій, зрозуміло, що старшинська опозиція проти гетьмана підтримувалася північним сусідом, бо лише про її привілеї та грамоти він згадує в документі. Про підтримку московським урядом опозиції до І. Виговського йшлося у розмові гетьмана з царським посланцем піддячим Яковом Портомоїним у серпні 1658 р. Український гетьман стверджував, що за даними які надходять з різних полків, боярин Василь Шереметєв та князь Григорій Ромодановський мають на меті розпочати військові дії та загрожують життю гетьмана. Способом тиску на законну гетьманську владу, московські вельможі обрали грабежі та розорення місцевого населення, а окрім цього «...князь Григорей Григорьевич Ромодановской возить съ собою своевольниковъ Барабаша да Лукаша, и иныхъ многихъ Черкасѣ къ себѣ вь полкъ принялъ;...» [6, с. 189]. Єдиним прийнятним методом боротьби з ворогом, з точки зору гетьмана І. Виговського, був збройний спротив: «...А естли де будетъ государевы ратные люди учнутъ за тѣхъ своевольниковъ стоять или учнутъ какой задоръ вь Черкасскихъ городѣхъ чинить, и онѣ де, гетманъ молчать не будетъ» [6, с. 189]. У розмові з московським послом гетьман згадав також про те, що московський уряд не захотів допомогти йому (І. Виговському) у боротьбі з Пушкарем, водночас після того як опозиція була переможена, князь

Г. Ромодановський «...принялъ къ себѣ вь полкъ многихъ своевольниковъ и держить ихъ у себя» [6, с. 190]. Український гетьман був сповнений рішучості знищити сваволю в будь-який спосіб. Саме тому, І. Виговський з допомогою татар сподівався побороти нових опозиціонерів. Разом з тим, усвідомлюючи, що Барабаш та інші підтримуються московськими військами, гетьман заявив царському послу: «...И естли де будетъ тѣхъ своевольниковъ учнутъ укрывать вь его царского величества вь городѣхъ или вь полкѣхъ, и онѣ де, гетманъ, за тѣхъ своевольниковъ и съ государевыми ратными людьми учнетъ битьца... » [6, с. 191]. У той самий полтавський полк у листопаді 1658 р. було направлено ще один гетьманський універсал із закликом до спільних дій. З тексту універсалу зрозуміло, що це не перше звертання І. Виговського до старшини та козаків згаданого полку. Гетьман закидає козакам таке: «...Дивуемся вамъ не помалу, что в тяготу неволѣ неприятеля, на вольности наши войсковые наступаючи, сами добровольне идете...» [7, с.88], водночас він застерігає, «...естли не образумитесь ...ничего иного намъ учинить не придетца, только Богом милостивымъ освидѣтельствуюсь и всѣмъ Войскомъ нашимъ Запорожскимъ укажемъ вашу всему свѣту злость...» [7, с. 88]. Так само невдоволеним був І. Виговський і ставленням полтавських жителів, до гетьманської влади, та їх опозиційності до місцевого полковника – на що він вказує в універсалі до мешканців Полтави, також в листопаді 1658 р.: «...а теперъ доходитъ насъ вѣдомость, что вы, не будучи того послушными, вновь до бунтовъ скланяетесь, и вь послушаніи пану полковнику своему пану Филону Горкуши быть не хотите...» [7, с. 89]. Як бачимо, опозиційні до гетьмана настрої у цьому полку були досить сильні ще й в листопаді 1658 р., водночас слід уточнити важливий факт: оскільки універсали було написані після укладення Гадяцького договору (16 вересня 1658 р.) то ворогом для І. Виговського (на час видання згаданих універсалів) були московські війська.

Про системний характер підтримки московським урядом сил опозиційних до І. Виговського свідчать багато різноманітних фактів. Постійність контактів та співпраці між московськими воєводами та політичними опонентами українського гетьмана підтверджується в процесі чергових переговорів українського уряду на чолі з І. Виговським та московським посланцем дяком Василем Кікінім які відбувались з кінця серпня до початку вересня (10 вересня) 1658 р. Гетьман повідомляв московському дипломату, що воєвода князь Г. Ромодановський підтримує своєвольників: Барабаша, Лукаша та Довгала. Водночас він та його військо на шляху до Білгорода йдучи через українські міста «...и (насилъ)ство и грабежь и обиды православнымъ христіаномъ чиниль и многихъ дѣтей ...и у матерей вь полонъ поимали» [6, с. 149]. Саме тому гетьман разом зі старшиною, взявши за союзників татар вирішили мстити Ромодановському та зрадникам Війська Запорозького. Водночас, як стверджував І.

Виговський, згаданий вище московський воевода, ставить під сумнів легітимність гетьманської влади, бо видав лист в якому сказано: «... И по указу великого государя царя...окольной и воевода велѣлъ быти въ Прилутскомъ полку въ полковникахъ на Петрово мѣсто Дорошенка Якову Воронченку...» [6, с. 149]. Гетьман нагадував В. Кікіну й про те, що інший представник московського уряду, а саме боярин Василь Шереметев забрав в полон рідного гетьманового брата Данила Виговського, а багатьох козаків та міщан повбивав. Саме через те, що згадані московські урядовці «...(много Малой) Росіи зла починили и права наши поломали, паче же того, что и церкви божіи попалили и иноковъ и инокинъ и иные многіе християнскіе души невинне помордовали мстити будемъ» [6, с. 151] – наголошував гетьман. В ході переговорів, український гетьман вказував московському посланцеві також на таку важливу для козацького загалу річ як розподіл владних повноважень на теренах Гетьманщини. Виговський заявляв: «...и управлятись станемъ такъ пока насъ всѣхъ станеть;» [6, с. 151]. Для В. Кікіна подібні заяви українського гетьмана були неприйнятними, бо не відповідали тій формі державного правління в якій він (В. Кікін) соціалізувався та якій притаманні ознаки деспотії. Український дослідник В. Тимошенко наголошує, що для деспотії «...характерна ніким і нічим не обмежена влада правителя над усіма членами суспільства, його цілковита сваволя, крайня централізація влади і безправність підданих» [8, с. 166]. Натомість В. Кікін відповів І. Виговському так: «... то не есть дѣло подданныхъ ...(управлятись самимъ между собою...» [6, с. 151]. Наголошуючи на цій характерній особливості московської політичної культури, ми принагідно вказуємо на те, що саме ця різниця між «політичними світами» Гетьманщини та Московської держави в подальшому ставатиме однією з головних причин політичних конфронтацій та військових конфліктів між двома державами. Дозволимо собі висловити гіпотезу про те, що представники московської (далі російської) політичної еліти пізніше неодноразово вказуватимуть на подібні політичні протиріччя, та способами їх подолання вважатимуть, наприклад, такі: знищення політичних інститутів Гетьманщини; ліквідацію української політичної еліти – козацької старшини, а саме тієї її частини яка не погоджувалась на трансформацію в російське дворянство; перетворення козацтва на підданих російських аристократії. При цьому вони завжди апріорі позбавляли козацьку еліту й козацтво загалом, права політичної суб'єктності. Козацька старшина, маючи право голосу на раді в гетьмана, також висловлювалась з приводу взаємовідносин Гетьманщини з московськими вельможами зокрема та царський уряд загалом. Так, наприклад, зі слів В. Кікіна реакція полковників була такою: «... Корсунской полковникъ (Иванъ) Краховецкой говорилъ: какъ де у(видѣли) вы гетмана съ войскомъ въ зборѣ, и ... въ то время и Барабаша послали! А полковникъ Джулай говорилъ: Москва вс.. зрадлива» [6, с. 153]. Про єдність позиції гетьмана та

старшини, щодо подальших політичних кроків та військових дій свідчить і згадка московського посланця про те, що: «И Нѣжинской полковникъ Григорей Гуляницкой говорилъ съ клятвою...они и всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ и нынѣ гов...и мстити хотять. Будучи они подъ властію королей Польскихъ и великихъ князей Литовскихъ, за права и вольности свои стояли и бились и изъ неволи высвободились» [6, с. 153-154]. Про підтримку Московю опозиційних до гетьмана сил йшлося й в черговій розмові В. Кікіна з козацькою старшиною яка відбулася 4 вересня 1658 р. у наметі Ю. Немирича. Лояльна до гетьмана І. Виговського старшина закидала московському послу намір В. Шереметева та Г. Ромодановського які відповідно до царської грамоти: «...промысль чинить надъ гетманомъ и надъ всею старшиною, чтобъ ихъ переимавъ, побить» [6, с. 157]. Як окремих доказ В. Кікіну було надано лист В. Шереметева котрий московський воевода розсилав по містечках Гетьманщини. В цьому листі, зокрема вказувалося: «...И вамъ бы царского величества полковникомъ и сотникомъ и атаманомъ и ясауломъ и козакомъ и мѣщаномъ и всей черни, къ измѣннику къ Ивашку Выговскому не приставать, а всемъ быти надежнымъ на милость великого государя нашего...» [6, с. 160].

Звісно стверджувати, що козацька старшина тотально підтримувала дії І. Виговського було б несправедливим. Опозиційні настрої, в латентній формі, завжди притаманні тій частині політичної еліти яка мріє про пернач полковника чи булаву гетьмана. Згадує про подібні випадки у своєму статейному списку й В. Кікін. Так, зокрема він розповідає про військового осавула Ф. Вовка який розповів про згоду між гетьманом та Карач-беєм, про намір І. Виговського послати полковника Г. Гуляницького під Київ та обіцяв «...великому государю служить и всякіе вѣсти сказывать» [6, с. 155] за це й отримав дві пари соболів та був нагодований. Інший представник козацької старшини І. Ковалевський (генеральний осавул при гетьманах Б. Хмельницькому та І. Виговському) [9, с. 8] якого московський посланець титулує «...бывшим войсковымъ ясауломъ» зі слів останнього запевняв у своїй лояльності до царя та переконував, що «...тотъ де умысль и преступленіе присяги къ великому государю нашему... не во многихъ людехъ» [6, с. 156]. Цікаво, що розповідаючи про цей візит І. Ковалевського, В. Кікін між іншим згадує, що цей козацький старшина з його власних слів відмовився їхати на переговори до Москви, бо «...опасетца себѣ задержанія и ссылки» [6, с. 156]. Це уточнення є свідченням того, що досвідчений козацький дипломат був добре обізнаний з принципами ведення міжнародної політики, які сповідує царський уряд, що неодноразово використовував заручників, як аргумент при веденні переговорів. На жаль, події сьогодення свідчать, що подібні «методи» й зараз активно використовуються у сучасній політиці Москви стосовно України. Вдаючись до найменших подробиць царський посланець занотовує у своєму звіті відомості про візит до нього військового судді

Федора Лободи та «Чигиринской старой козакъ Феодоръ Коробка» які повідомили В. Кікіну про те, що «... полковники де, Корсунской Иванъ Краховецкой и Черкаской Феодоръ Джулай, и Павелъ Тетеря приговаривали тебя задержать и отдати Татаромъ...» [6, с. 164]. Повертаючись назад до Москви В. Кікін згадує про те, що козацький атаман одного з сіл поблизу Миргорода виїхавши йому на зустріч повідомив: «...они де и всѣмъ Миргородцким полкомъ не хотять итить къ гетману и съ часу на часъ ожидають царского величества воеводъ къ кому бѣ пристать и сопча того измѣнника и крестопреступника бить» [6, с. 165]. Оцінюючи події цього періоду гетьманування І. Виговського та позицію північного сусіда Гетьманщини, відомий український вчений-історик В. Кривошея писав: «...Москві потрібний був монархіст Виговський, але монархіст промосковський, а не український. Відтак, і республіканець Пушкар, і монархіст Виговський були ворогами Московської держави-імперії. На місцевому ж ґрунті, будь-які спроби гетьманів еволюціонізувати в бік монархізму завжди зустрічали протидію як прибічників українських республіканських традицій, так і прибічників російського монархізму» [10, с. 21]. Як бачимо дані занотовані в статейному списку лише одного московського посла В. Кікіна дозволяють констатувати той факт, що в часи гетьманування І. Виговського вже можна досить чітко окреслити формування декількох «партій», або «груп інтересів», які можна поділити за геополітичною орієнтацією на: промосковську, пропольську частину та протатарську (проосманську). І хоча представників останньої ми не спостерігаємо тут (у записках В. Кікіна), але той факт, що гетьман І. Виговський активно долучає татар для боротьби з опозиційною старшиною та московськими представниками В. Шереметєвим та Г. Ромодановським говорить сам за себе.

Результати та їх обговорення Це дуже важливий аспект, з нашої точки зору він вартий особливої уваги як бачимо: серед представників козацької старшини як вищого рангу так і тої яка знаходилась значно нижче на ієрархічних щаблях, все чіткіше

вимальовується тенденція до служіння протектору, в даному випадку московському царю, «за соболі». І якщо поведінку сільського козацького отамана можна було якось зрозуміти, то «спіймати, вичленити» мотиви, наприклад, І. Ковалевського чи Ф. Коробки важко. Пояснення таких їх антигетьманських дій лише небажанням повертатись до складу Речі Посполитої, ми вважаємо занадто простим, водночас, складно також уявити, що вони (представники старшини) припускали можливість таким чином здобути собі важливі політичні дивіденди у вигляді високих посад у Гетьманщині та матеріальних статків, які такі посади могли б гарантувати. Можна погодитись з В. Кривошеєю про важливість республіканських традицій у Війську Запорізькому, за таких умов і Ф. Коробка і І. Ковалевський повністю підходять на роль прихильників низових козацьких традицій, за якими гетьман лише перший серед рівних. Водночас таке пояснення виглядає як дуже проста, а тому мало ймовірна відповідь на складне запитання з багатьма невідомими.

Висновки Узагальнюючи вище викладений матеріал спробуємо зробити висновки. У представників козацької старшини було безліч «стимулів» для протистояння з гетьманом. Ці стимули були як матеріального так і нематеріального характеру. Допускаємо, що служба Москві «за соболі» була менш характерна для представників вищого щабля старшини, натомість середній прошарок, який мав «промосковську» орієнтацію, сприймав такий спосіб підтримки Москвою своєї лояльності як належне, водночас сподіваючись при зміні гетьмана, а отже політичної кон'юнктури, отримати й нові вищі посади в Гетьманщині. За ради справедливості треба згадати, що І. Виговський будучи у свій час генеральним писарем передавав дипломатичну переписку Б. Хмельницького московським агентам теж «за соболі». Отже тенденція до формування «промосковських» груп всередині козацької еліти чітко простежується вже з часу смерті Б. Хмельницького.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смолій В. А. Інститут влади в політичній системі України (середина – друга половина XVII ст.) [монографія] / В. А. Смолій, В. С. Степанков ; НАН України, Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2014. – 244 с.
2. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. : Т. 4 (1655–1658 рр.) / НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інститут історії України, Канадський інститут українських студій. – К., 2015. – 540 с.
3. Чухліб Т. В. Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (XVI–XVIII ст.) / Т. В. Чухліб. – К.: Інститут історії України, 2014. – 105 с.
4. Марзалюк І. Українське Козацтво і Велике князівство Литовське / І. Марзалюк, А. Рагаускас, Р. Рагаускене, Г. Кіркене, В. Станіславський, В. Степанков, Б. Черкас, А. Бумблаускас, В. Смолій. – К.: ТОВ «Балтія-Друк», 2014. – 200 с.
5. Фесенко В. В. Групи інтересів: політологічний енциклопедичний словник / В. В. Фесенко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 123-124.
6. Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссією 1657 – 1659 / Изданы под редакцією Н. Костомарова. – СанктПетербургъ: Въ типографіи П. А. Кулиша, 1863. – Т. 4. – 276 с.
7. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687) : матеріали до українського дипломатарію / Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, Наукове товариство імені Шевченка, Центральний державний історичний архів України. – Київ-Львів, 2004. – 1088 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1999. – Т. 2. – 744 с.

9. Кривошея В. В. Українська козацька старшина : Ч.1. Урядники гетьманської адміністрації / В. В. Кривошея. – К., 1997. – 103с.
10. Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Нариси історії козацьких полків / В. Кривошея. – Вид. 2-е, доп. – К.: видавничий дім «Стилос», 2004. – 391 с.

REFERENCES

- Smolii, V. A., Stepankov, V. S. (2014). Instytut vlady v politychnii systemi Ukrainy (seredyna – druha polovyna XVII st.) [Institute of the power in political system of Ukraine (the middle – the second half of the XVII century)]. Kyiv: Naukova dumka, 244 p. [in Ukrainian].
- Dzherela z istorii Natsionalno-vyzvolnoi viiny ukrainskoho narodu 1648–1658 rr. [Sources on stories of national liberation war of the Ukrainian people of 1648-1658]. (2015). NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho, Instytut istorii Ukrainy, Kanadskyi instytut ukrainskykh studii. (Vol. 4). Kyiv, 540 p. [in Ukrainian].
- Chukhlib, T. V. (2014). Donechchyna ta Luhanshchyna – kozatski zemli Ukrainy (XVI–XVIII st.) [The Donetsk region and the Luhansk region – the Cossack lands of Ukraine (the XVI-XVIII centuries)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, 105 p. [in Ukrainian].
- Marzaliuk, I., Rahauskas, A., Rahauskene, R. et. al. (2014). Ukrainke Kozatstvo i Velyke kniazivstvo Lytovske [Ukrainian Cossacks and Grand Duchy of Lithuania]. Kyiv: TOV «Baltia-Druk», 200 p.
- Fesenko, V. V. (2004). Hrupy interesiv: politolohichni entsyklopedychni slovnyk [Groups of interests: politicalogical encyclopedic dictionary]. (2 d ed.). Kyiv: Heneza, pp. 123-124 [in Ukrainian].
- Akty, odnosjashiesja k istorii Juzhnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannye i izdannye arheograficheskoi komissiej 1657 – 1659 [The acts relating to history of the Southern and Western Russia, collected and issued by the archaeological commission]. (1863). Izdany pod redakcieju N. Kostomarov. (Vol. 4). St. Petersburg: V tipografii P. A. Kulisha, 276 p. [in Russian].
- Universaly ukrainskykh hetmaniv vid Ivana Vyhovskoho do Ivana Samoilovycha (1657-1687) [Universals of the Ukrainian hetman from Ivan Vygovsky to Ivan Samoylovich (1657-1687)]. (2004). Instytut ukrainskoi arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevskoho, Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy. Kyiv-Lviv, 1088 p.
- Shemshuchenko, Yu. S. (Eds.). (1999). Legal encyclopedia. (Vols. 1-6; Vol. 2). Kyiv: «Ukr. entsykl.», 744 p.
- Kryvosheia, V. V. (1997). Ukrainka kozatska starshyna [Ukrainian Cossack starshyna]. Kyiv, 103 p.
- Kryvosheia, V. (2004). Henealohiia ukrainskoho kozatstva: narysy istorii kozatskykh polkiv [Genealogy of the Ukrainian Cossacks: Sketches of history of the Cossack regiments]. (2d ed.). Kyiv: «Stylos», 391 p.

Hetman I. Vygovsky and «pro-Moscow» starshyna opposition

S. V. Poltavets

Abstract. The paper deals with the process of the formation of starshyna opposition before hetman I. Vygovsky. The evolution of relationship between hetman power and «pro-Moscow» oppositional starshyna is considered. The mechanisms and methods which were used by the Moscow government in fighting against hetman I. Vygovsky are investigated.

Keywords: I. Vygovsky, Moscow diplomacy, colonels, Cossack starshyna, pro-Moscow trends, bribery.

И. Выговский и «промосковская» старшинская оппозиция

С. В. Полтавец

Аннотация. В статье освещается процесс формирования старшинской оппозиции к гетману И. Выговскому. Рассматривается эволюция взаимоотношений гетманской власти и «промосковской» оппозиционной старшины. Исследуются механизмы и методы которые использовало московское правительство в борьбе с гетманом И. Выговским.

Ключевые слова: И. Выговский, московская дипломатия, казацкая старшина, промосковские настроения, подкуп.